

OKUL ORTAMINDA TRAVMATİK YAŞANTI: AKRAN İSTİSMARI

Işık KARAKAYA*, Özlem YILDIZ ÖÇ **

ÖZET

Akran istismarı ya da zorbalık bir öğrencinin ya da bir grubun bir başka öğrenciye karşı okul içerisinde uyguladıkları duygusal ve/veya fiziksel istismarı tanımlamaktadır. Zorbalık ya da akran istismarı yakın zamana kadar büyümenin doğal bir parçası olarak görülmüştür. Ancak, zorbalık yıllarca devam edebilen, ciddi stres yaratan ve psikiyatrik belirti ve bozuklukların oluşmasına neden olan bir deneyimdir. Bu yazıda akran istismarına maruz kalan 13 yaşında bir kızın öyküsü ve klinik değerlendirmesi sunulacaktır. Ülkemizde bu davranışla ilgili farkındalık yaratmak ve hem kurbanların hem de zorbalıların ruhsal etkilenimlerinin tartışılması amaçlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Akran istismarı, zorbalık, ruhsal belirti ve bozukluk

SUMMARY: PEER ABUSE AS A TRAUMATIC EXPERIENCE IN THE SCHOOL: A REVIEW BY A CASE REPORT

Peer abuse or bullying is defined as persistent physical or emotional violence by a school-aged child or group of children against another school-aged child, which takes place in the school area. Bullying or peer abuse among children and teenagers has often been dismissed as a normal issue of development. But, bullying is a distressing experience that is often continuous over years and may lead to psychiatric symptoms and disorders. This case report presents a 13 years-old girl who was bullied by peers in the school. The aim of this paper was to raise awareness regarding this type of abuse in our country, and to discuss the psychological consequences for the children who are victims and perpetrators.

Key words: Peer abuse, bullying, psychological symptoms and disorders

GİRİŞ

Şiddet tarih boyunca en ilkel toplumlardan en uygarlarına varıncaya kadar çeşitli şekillerde karşımıza çıkmıştır. Günümüzde ise daha belirgin ve yaygın bir hal almıştır. Özündeki amaç; insanın dokunulmaz ve kutsal haklarını hiçe sayma ve insan hayatına kıyma olan şiddet davranışı çocuklar ve gençler arasında da kendini göstermektedir. Bu şiddet davranışı "akran istismarı" ya da "zorbalık" olarak adlandırılmaktadır (Schafer ve ark 2002). Akran istismarı ya da zorbalık; bir öğrencinin bir öğrenciye yönelik olarak uyguladığı, tekrarlayıcılığı ve sürekliliği olan, gücün kötüye kullanılmasını içeren, zarar verici ve incitici davranışlardır. Nansel ve arkadaşları (2001) ise zorbalığı kurbanın korkmasına, acı çekmesine neden olan, tarafar arasında güçlerde dengesizliğin olduğu, güçlü çocuğun ondan daha az güçlü olana baskı yaptığı, kurban tarafından gelen kışkırtmanın olmadığı ve aynı çocuklar arasında tekrarlı olarak yapılan fiziksel, sözel ve psikolojik saldırılar olarak tarif etmiştir. Akran istismarı yakın zamana kadar büyümenin doğal bir parçası olarak değerlendirilirken, son yıllarda mağdurların bu yaşantıdan olumsuz yönde etkilendiğine dair bulgular artmış-

tır. Bu yaşantının Terr'in Tip II (kronik tip) ya da Tip III (akut tepkilerle seyreden kronik tip) travma tanımına dahil edilmesi çalışmacılar tarafından önerilmektedir (Rodriguez ve ark 2006).

Bu yazıda, 8 ay boyunca akranları tarafından laf atma, aşağılama, zorla harçlığını alma, istemediği davranışları yapmaya zorlama, tehdit etme ve fiziksel olarak zarar verme yoluyla sözel ve fiziksel istismara uğrayan 13 yaşında ilköğretim öğrencisi bir kız hasta sunulacak ve bu olgu üzerinden bireysel, toplumsal ve okul açısından ciddi sonuçlara yol açan akran istismarının özellikleri, ortaya çıkış nedenleri ve ruhsal sonuçları tartışılmaya çalışılacaktır.

Olgu:

Ortaokul öğrencisi olan 13 yaşındaki kız hasta anne ve babası tarafından değerlendirilmek üzere polikliniğe getirildi. Anne ortaokul mezunu, ev hanımı, baba ise üniversite mezunu ve bir firmada yönetici olarak görev yapmaktaydı. Ailenin ikinci çocuğu olan hastanın 18 yaşında üniversite eğitimi alan bir ablası vardı. Özgeçmişinde ve soygeçmişinde herhangi bir özellik yoktu. Geliş yakınmaları ders başarısında düşme, kötü rüyalar görme, küfürlü konuşma, okula gitmek istememe ve nedensiz korkular olarak bildirildi. Hasta ile yapı-

* Doç. Dr., Kocaeli Üniv. Tıp Fak., Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Kocaeli.

** Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Üniv. Tıp Fak., Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Kocaeli.

lan görüşmede ise son 6 aydır kendini kötü hissettiği, ölüm düşüncelerinin olduğu, dışarıya çıkmaktan korktuğu, okula gitmek istemediği, sürekli zarar görme ve tecavüze uğrama temalı rüyalar gördüğünü, uyku sorunları yaşadığı öğrenildi.

Belirtilerin ortaya çıkış nedenleri sorgulandığında anne ve baba son birkaç aydır kızlarındaki değişiklikleri fark ettiklerini, ancak belirgin bir neden bulamadıklarını, ev içinde önemli bir değişiklik olmadığını, öğretmenleri ile görüştiklerinde de okul başarısında düşme ve isteksizlik dışında bir sorun iletilmediği öğrenildi. Başvurudan hemen önce annenin hastanın kolundaki derin çizikleri fark etmesi üzerine kızının bir süredir arkadaşları tarafından kötü davranışlara uğradığını öğrendikleri iletili. Aile bu süreçte adli başvuruda da bulunmuştu. Hasta ile yapılan görüşmede yaklaşık 8 aydır biri kız diğerleri erkek olan 3 sınıf arkadaşı tarafından önce internet yolu ile başlayan, daha sonra okul ve dershanede karşılıklı olarak devam eden saldırgan davranışlar ve söylemlere maruz kaldığı öğrenildi. Bu davranışlar laf atma, isimler takarak aşağılama, zorla harçlığını elinden alma, küfürlü konuşma gibi okulda ve evde istemediği davranışları yapmaya zorlanma ve çakı ile başkalarının ismini koluna kazımayı içeriyordu. Ailesine, özellikle ablasına zarar verme, tecavüz etme tehdidi alıyordu.

Premorbid özellikleri sorgulandığında genel olarak uyumlu, ebeveynleri ve abla ile olumlu ilişkileri olan, arkadaşları arasında sevilen, sakin, iyi huylu, okulda başarılı bir öğrenci olduğu ve öğretmenleri tarafından hanım hanımcık bir kız olarak tanımlandığı öğrenildi. Annenin her iki çocuğuna da çok düşkün olduğu, fazlaca üzerlerine düştüğü ve koruyup kolladığı bildirildi. Anne de olay ortaya çıktığından beridir yoğun üzüntü, suçluluk duyguları yaşıyordu.

Hastanın ilk başvuru sırasında yapılan ruhsal muayenesinde yaşında gösteren, giyimi sosyoekonomik durumu ile uyumlu, hafif kilolu, kıvrıkcak saçlı, oldukça kaygılı bir kız çocuğu olduğu izlendi. Duygudurumu depresifti, belirgin anhedoni, intihar düşünceleri ve ilgi azalması mevcuttu. Aynı zamanda belirgin yeniden yaşantılama, kaçınma ve artmış uyarılmışlık belirtileri sergiliyordu. Psikometrik incelemesinde, Kovacks çocuklar için depresyon ölçeği, çocuklar için durumluk-sürekli kaygı envanteri ile çocuk ve gençler için travma

sonrası stres tepki ölçeğinden kesim puanlarının üzerinde puan aldığı görüldü. DSM-IV TR tanılarına göre Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) ve Major Depresif Bozukluk tanıları ile takip ve tedavi altına alındı. Bireysel ve aile görüşmelerinin yanı sıra Fluoksetin 20 mg/gün tedavisi başlandı. Aynı zamanda annenin de ruhsal destek alması için öneride bulunuldu.

Hastanın takip ve tedavisiyle eş zamanlı olarak adli değerlendirme süreci de sürdü. Savcılık aracılığıyla yapılan delil toplama tamamlandıktan sonra istismar eden çocuklarla ilgili işlemler başlatıldı. Adli makamlara hastanın yaşadığı olaydan kaynaklanan ruhsal etkilenimleri ile ilgili hekim görüşünün yanı sıra olaya karışan çocuklar için eğitim, sağlık ve aile danışmanlığının gerekli olduğu bildirildi. Mahkeme halen devam etmektedir.

TARTIŞMA

Akranları ya da arkadaşları tarafından sözel, duygusal, fiziksel ya da cinsel saldırıya uğrayan çocukların bu tür yaşantılardan olumsuz biçimde etkilendiği açıktır. Yapılan çalışmalarda bu çocukların daha yoğun olarak psikolojik yardıma ihtiyaç duydukları, depresyon ve kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu ve benlik saygılarının daha düşük olduğu bildirilmiştir (Kumpulainen ve ark 1998, Salmon ve ark 1998, Forero ve ark 1999, Kaltiala ve ark 1999, Kumpulainen 2008). Sraabstein ve arkadaşları (2006) tarafından 15.686 Amerikalı öğrenci üzerinde yapılan bir araştırmada, öğrencilerin %15'inin zorbalığa ya da akran istismarına uğradığı, en az bir ve birden fazla fiziksel-ruhsal belirtiler tarif ettikleri saptanmıştır. Bir başka çalışmada da okulda yaşanan zorbalığın akademik başarıyı da olumsuz etkilediği gösterilmiştir (Glew ve ark 2005). Ülkemizde Kapıcı (2004) tarafından ilköğretim 4 ve 5. sınıf öğrencilerinde yapılan bir çalışmanın sonuçları da diğer çalışmalarla uyumludur. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, zorbalığa maruz kalan öğrencilerin benlik saygılarının daha düşük olduğu, daha yüksek düzeyde depresyon belirtileri gösterdikleri ve durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin de yüksek olduğu saptanmıştır. Bizim olgumuzda da klinik değerlendirme sonucunda hastanın kaygı düzeyinin yüksek olduğu, Major Depresif Bozukluk ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) tanı ölçütlerini karşıladığı görüldü. Bu tür yaşantıların çocuklar ve hatta aile

için ciddi bir stres kaynağı olduğu ve olumsuz etkilerinin yaşam boyu sürebileceği söylenebilir.

Akran istismarına uğrayan mağdurların fiziksel olarak zayıf, kendine güvenlerinin düşük, diğer çocuklardan daha duyarlı, kaygılı, aşırı korunmuş ve çekingen olduğu söylenmektedir (Olweus 1994). Aynı zamanda zihinsel olarak kısıtlı olan çocukların da sıklıkla istismara maruz kaldığı bilinmektedir (Buchanan ve Winzer 2001). Bizim olgumuz da iyi huylu, uysal, aşırı korunmuş bir çocuk olarak tarif edilmiştir. İstismarcının ya da zorbaların özelliklerine bakıldığında ise, sert disiplin teknikleri ile yetiştirildikleri, bedensel cezalara maruz kaldıkları, düşmanlık hisleriyle dolu, saldırgan, atak ve genelde popüler çocuklar olarak tanımlanmışlardır. Aynı zamanda empati yeteneklerinin de zayıf olduğu üzerinde durulmaktadır (Bernstesin ve Watson 1997). Bazı çalışmacılar da zorbaların kendilerine olan güven yetersizliğini telafi etme amacıyla bu yolu kullandıklarını, ayrıca mutsuzluk, okulu sevmeme ve hatta depresyonla ilişki olabileceğini bildirmiştir (Griffin ve Gross 2004). Aynı zamanda istismar eden akranlarda da uzun dönemli olumsuz etkilenimler olacağı bildirilmektedir. Şiddet ve gücün yanlış kullanımının benimsenmesi ve erişkinlikte ortaya çıkan suçluluk arasında ilişki olduğu gösterilmiştir (Byrne 1994).

Akran istismarının sıklıkla okul ortamında, oyun bahçesi, koridorlar, sınıf içi, kantin ve tuvaletlerde olabileceği bildirilmiştir (Buchanan ve Winzer 2001). Bu alanlarda genellikle öğretmen denetiminin zayıf olduğu ifade edilmektedir. Olgumuzun da benzer şekilde öğretmen kontrolünün olmadığı okul bahçesi, zaman zaman tuvalet ve dersane çevresi gibi alanlarda arkadaşları tarafından olumsuz davranışlara maruz kaldığı öğrenilmiştir.

Bu yazıda akranları tarafından sözel, duygusal ve fiziksel istismara uğrayan bir ilköğretim öğrencisinin yaşadığı olaylar ve ruhsal sonuçları vurgulanmaya çalışılmıştır. Özellikle arkadaş ilişkilerinin önem kazandığı bu yaşlarda akranları tarafından istismara uğramak ciddi bir travmatik deneyim olarak algılanmış ve TSSB'nin gelişmesiyle sonuçlanmıştır.

Akran istismarı ya da zorbalık kişisel, sosyal ve eğitsel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Artan ölüm, boşanma, ayrılma gibi nedenlerle ebe-

veynlerden birinin bulunmadığı ailelerin artması, artan küreselleşme ile birlikte yeni bir yaşam tarzı arayışında olan insanların uyum zorlukları, artan şiddet, suç, istismar, zorbalık ve diğer sosyal değişkenlere bağlı olarak okulların geleneksel yapı ve misyonlarının değişmesinin gerekliliği de çalışmacılar tarafından bir zorunluluk olarak bildirilmektedir (Elmacı 2009).

Sonuç olarak günümüzde giderek artan bu eylemlerin ortaya çıkış nedenlerini, kısa ve uzun dönemli psikolojik sonuçlarını ileri çalışmalarla belirlemenin ve tedavi modellerinin geliştirilmesinin yanı sıra, çocukların zamanların büyük kısmını geçirdikleri okullarda koruyucu müdahalelerin ve eğitimlerin artırılmasının gerekliliği kaçınılmaz görünmektedir.

KAYNAKLAR

- Bernstesin JY, Watson MW (1997) Children who are targets of bullying. *J Interpersonal Violence*, 12(4): 483-498.
- Buchanan P, Winzer M (2001) Bullying in schools: children's voices. *Int J Special Education*, 16(1):67-79.
- Byrne B (1994) Bullies and victims in school setting with reference to some Dublin schools. *The Irish J Psychology*, 15(4): 574-586.
- Elmacı F (2009) Çocukların Korunması ve Refahlarının Arttırılmasında Okulun Rolü: İngiltere Örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(1): 69-84.
- Forero R, McLellan L, Rissel C ve ark (1999) Bullying behaviour and psychosocial health among school children in New South Wales, Australia: cross sectional survey. *BMJ* 319: 344-348.
- Glew GM, Fan MY, Katon W ve ark (2005) Bullying, psychosocial adjustment, and academic performance in elementary school. *Arch Pediatr Adolesc Med*, 159(11): 1026-1031.
- Griffin RS, Gross AM (2004) Childhood bullying: Current findings and future directions for research. *Aggression and Violent Behaviour*, 9: 379-400.
- Kaltiala-Heino R, Rimpala M, Marttunen M ve ark (1999) Bullying, depression, and suicidal ideation in Finnish adolescents: school survey. *BMJ*, 319: 348-351.
- Kapıcı EG (2004) İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1): 1-13.
- Kumpulainen K, Rasanen E, Henttonen I ve ark (1998) Bullying and psychiatric symptoms among elementary school-age children. *Child Abuse Negl* 22(7): 705-717.

KARAKAYA VE ÖÇ

Kumpulainen K (2008) Psychiatric conditions associated with bullying. *Int J Adolesc Med Health*, 20(2): 121-132.

Nansel TR, Overpick M, Pille RS ve ark (2001) Bullying behaviours among US youth: prevalence and association with psychosocial adjustment. *JAMA*, 285(16): 2094-2100.

Olweus D (1994) Bullying at school: Basic facts and effects of a school based intervention program. *J Child Psychol Psychiatr*, 35(7): 1171-1190.

Rodriguez PR, Seoane LA, Pedreira MJL(2006) Children against children: bullying as an emerging disorder. *An Pediatr*, 64(2): 162-166.

Salmon G, James A, Smith DM (1998) Bullying in schools: self reported anxiety, depression and self-esteem in secondary school children. *BMJ* 317: 924-925.

Srabstein JC, McCarter RJ, Shao C ve ark (2006) Morbidities associated with bullying behaviours in adolescents. School based study of american adolescents. *Int J Adolesc Med Health*, 18(4):587-596.

Schafer M, Werner NE, Crick NR(2002) A comparison of two approaches to the negative peer treatment: General victimization and bully/victim problems among German schoolchildren. *British J Developmental Psychology*, 20: 281-306.

